

İÇTİHADIN BASTIRILMASI

Kadiruddin Ahmed,

İslam Dünyası ve Entelektüel Atalet

Düzenleyen: Celal SANCAR

Deliller içinde tasavvuftan sonra ikinci olarak içtihadın bastırılması gelir. İctihadın zıddı ise şeriat alanında eski liderlerin, alimlerin verdikleri kararları aynen "**Taklid**" etmek fikriydi. Yukarda da belirttiğimiz gibi hür düşüncenin bastırılması, 9. yüzyıl septisizminin ve 13. yüzyıl yıkımların bir sonucu idi. Dr. Muhammed İkbâl İslam hukukunu böylesine hareketsiz bir duruma indirgeyen zihniyetin sebeplerini araştırmış ve üç sebep belirtmiştir: "**Hepimiz Abbasi-lerin ilk zamanlarında ortaya çıkan rasyonalist hareketleri ve bundan dolayı yükselen münakaşaları biliriz: Böylece tutucu düşünürler kısmen rasyonalizmin tartışılmaz unsurlarından, kısmen de bazı rasyonalist düşünürlerin serbest fikirlerinden dolayı sosyal bir siyaset olarak bu tür hareketleri birer nifak ve İslam'ın dengesinin sarsılmaz yapısını zorlayan tehlikeler olarak nitelediler. Bu tutucu düşünürlerin tek amacı İslam'ın sosyal bütünlüğünü korumaktı ve bunu gerçekleştirebilmek için önlerinde bir tek seçenek vardı o da şeriatın birleştirici gücünü yükseltmek ve kendi legal sistemlerinin yapısını olabildiğince sağlam bir temele oturtmaktı.**" İkbâl'e göre fıkıh okullarının katı sistemizasyonu da aynı endişenin sonucudur. Bu katılık kendi içinde içtihadı boğmuştur: "**Tedricen ve gayriislami unsurların etkisi altında oluşan Tasavvufun gelişim ve yükselişi de bu durumdan büyük ölçüde sorumludur...**" İkbâl burada tasavvufa güç veren sebeplere değinmemiş, sadece içtihadın bastırılmasıyla ilgilenmiştir. Bu baskı daha da sertleşmiştir. Çünkü: "**Bütün bunların üzerinde 13. yüzyıl ortasında Müslümanların entelektüel hayatının beşiği olan Bağdat'ın yağmalanması gelir...**" İkbâl, itikadı koruma endişesinin, hareketsizlik siyasetine nasıl dönüştüğünü açıklayarak devam ediyor: "**Tutucu Müslüman düşünürler, siyasî otoritenin böyle zayıfladığı bir dönemde tabii olan parçalanmadan duydukları endişeyle çabalarını, tüm yeniliklerden uzak, şeriatın ilk uygulanan biçimiyle yönetilen bir toplum ve tekdüze bir sosyal hayat oluşturmak üzerinde yoğunlaştırdılar.**"

İctihat Nasıl Bastırıldı?

İctihadı meneden ve taklidi tavsiye eden herhangi bir sahih dinî dayanak yoktur. Şiilikte içtihadı Sünnilikten daha fazla itibar edilmiş ancak pratikte bu mezhepte de içtihat tedrici ve etkin bir şekilde azaltılmıştır. Tüm mezheplerde içtihadın bastırılması dinî olmaktan çok

rasyonel sebeplere dayandırılmıştır. Yeniliklere müsamaha göstermeye karşı sık sık kullanılan iki sebep şunlardır: 1- İctihat yapabilecek kadar kâfi derecede ve şümulü bilgiye ve görüş yüksekliğine sahip çok az alim vardır. Ve bunlar takva yönüyle eksik kişilerdir. Alimlerin vasıfları üzerindeki bu iddialar genelde en çok kullanılan sebeplerdir. Daha geniş kabul görmüş bir diğer sebep de şöyledir: 2-İnsanın tabiatı ve hayatın esası değişmez. Dolayısıyla eski hükümler gelecek için de geçerli ve kâfi olacaktır. Çünkü; Eski alimler spesifik olaylarla ilgilenirken tüm problemlerle karşılaşmış ve bunlara çözüm bulmuşlardır. Geçmiş müçtehitlerin bu icthatları aynen kabul edilip uygulanmalıdır. TAKLİD edilmelidir. Bu durum, Müslümanların zihinlerini geçmişe göre biçimlendirmeleri sonucunu doğurmuştur. Bu dönemin bıraktığı korkunç miraslardan biri de muhafazakârlık için kullanılan rasyonel deliller adeta kutsallaştırılırken, değişim ve yenilik lehinde kullanılan rasyonalizmin tekfir edilmesidir. Şah Veliullah (1702-1762) "**taklid**" müessesesine şiddetle karşı çıkmış, bunun çok zararlı bir kabul ve hatta bidat olduğunu ifade etmiştir. Fakat daha sonra bunun kendi zamanında, hâkim bazı maslahatların korunması, kolların için kabul edilmiş bir siyaset olduğu sonucuna varır. "**Huccetullahul Baliğa**" adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak şunları söyler: "**Cehdetmek için gücümüzün düşük bir düzeyde olduğu, insanların kendi heva ve hevesleriyle yönlendirildiği ve herkesin kendi fikri ve aklıyla övünmekte olduğu bugünlerde İbn-i Hazmin eserleri -ki O'na göre kör taklid bir günahdır- bir dereceye kadar bize ağır gelecektir.**" Yukarıdaki paragrafta "**taklid**"in bir siyaset olarak -o zaman için- kabul edilebilir olduğunun tasdiki vardır. Ne tasavvuf ne de taklid, dinî ve entelektüel meşguliyetler dışında başka bir alanda yaratıcı canlılığı bastırmamıştır. (Kadiruddin Ahmed, İslam Dünyası ve Entellektüel Atalet, s. 44)